

մինչև ոտքս, վերև մտիկ տալով գէպի քեզ, ո՛վ յաւիտեանական
Հայր: Զգում եմ ու գիտեմ, որ Քո զաւակդ եմ: Հոգիների
Հայր: Քո կեանքդ է իմ և իմացնոց մէջ. մեր հոգիները Քեզ ու
Քո ճանապարհներդ այն ժամանակ լաւ կճանաչեն ու կհասկա-
նան, երբ որ արձակուելով երկրաւոր՝ հողեղէն կապերից, պարզ
և պայծառ տեսութեամբ ազատօրէն կարող են ամեն կողմից
մտիկ տալ ու հասկանալ թէ՛ իրանց և թէ՛ աշխարհքիս մէջ ե-
ղած կարգադրութիւնները:

Օրա համար ասում է Քո օտար խօսքդ երկրիս վրայ ապրող
զաւակացդ բազմութեան. « Ես յեւ ո՛ւ ինքնեմ, ոչ կառքեսեմ: »
Այնպէս որ՝ մենք կարող ենք ասել. « Տէրն է իմ օգնական, ու իս-
կեմ լախեմալ. մարդս ի՞նչ կարող է ինչ անել: »

(Թարգմ.) Գ. Ե. Ա.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԵԱՐԱԳԻՐ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՈՒՑ

ԵՒ

ՎԻՃԱԿԻ ՆՈՐԻՆ ԲԱԳՐԵՒԱՆՏԱՅ.

(Նարա-նախ-նի-ն)

Զ.

Հառան-խանը որպէս տգրուկ իւր հպատակ և մերձ ի սահ-
մանս իւր տաճկահայոց կարողութիւնն ու կեանքը ծծել է զկնի՝
1826ին՝ արշաւանք մը ալ գործեց ի ռուսապատկան դաւառս
ինչ, Շաքի, Շամախի և Ղարաբաղ...:

Նա իւր անյադ ծարաւը լցոյց յիշեալ դաւառաց բնակչաց
տրեամբ և հարստութեամբ, որ գիզեց և զբազումս սրով խող-
խողեց: առատաձեռն աւարաւ և քրիստոնեայ գերեօք ինչ
դարձաւ ընդ կրունկն:

Վասն որոյ ռուսք որ իրենց հպատակ անդաց բարեկեցութեան

Համար մեծ հոգս կրտսնին՝ անյապաղ զօրք յղեցին նորա վրայ, որ յաղթուած յետոս նահանջեց:

Այն ատեն տեսնելով Հասան-խան որ իւր ձեռնարկ կարեւոր ելք մը չպիտի ունենայ, որ օր մը ռուսք ներսէս եպիսկոպոսի առաջադրութեամբ և օգնութեամբ երեւնայ նահանգին ալ պիտի տիրեն. յիշեալ թուէն մի տարի յետոյ — որ իրօք երեւան ու Ս. Եջմիածին ալ կառնուի — հրաման տուաւ իւր ամենաչար արքանեակներին 15 օր ժամանակամիջոցում իւր իշխանութեան ներքեւ գտնուող հպատակ ազգաց թշնամեաց բաժին չը թողնելու պատրուակաւ, գաղթեցնեն իրենց անասնովք և կահ կարասեօք հանդերձ՝ քրիստոնէից ի Բայազիտ, Բազրեանդ, տաճկաց յԱրտաղ...:

Յետ այնորիկ Ս. Եջմիածնայ Տաճարի սուրբ սպասներն և այլն յափշտակեց, միաբաններէն ոմանց ձերբակալեց, ուղարկեց երեւնայ բերդը, այլք ցիր ու ցան եղան. անշուք ոմանք մնալով անդ Ս. Տաճարին պահապան. ի նոցանէ 36 անձինք՝ կրօնաւորք և մշակք ևս Աթոռոյն մասն ինչ ապրանաց, ուղղթն և անդեայք առած եկան ի վանս սրբոյն Յովհաննու որ ի Բազրեանդ, ուր կացին մինչ ցառումն երեւնայ, որոնցից մինն էր քիւրդ Յովհաննէս և այլ երկու եպիսկոպոսք՝ Ագուլեաց Թովմայ առաքելոյ վանուց Սիմէօն Ե. և Ստեփաննոս Ե. Չորագելլին:

Հասան-խանը Մասեաց թոհ ու բոհ ստորոտները ապաստանած լինելով՝ առափապայ ճանապարհացն բռնեց Արծափեցի Բանէեան Մանուկի գիրը, որ մի հայ երիտասարդ կրտսնէր, ներսէս Արքազանի անուան ուղղեալ:

Ո՞վ էր այդ Արծափեցի Բանէեան Մանուկը, նոյն ճգնաժամին լի՞նչ գործ ունէր ներսէս եպիսկոպոսի... հետ կը հարցնես ընթերցող:

Այն օրքան հայ գաւառաց հարստահարութեանց նկարագրութիւնից կը հասկնաս ընակիչք ընկճուած էին օտար բազկի տակ, նոցա բարոյական ոյժը իսպառ մեռած չէր, հայ ազգի մէջ կային տակաւին անպարտելի անձինք, Խաչատուր վարդապետ, ներսէս եպիսկոպոս, նոյն Մանուկ և Պետրոս աղա Պալհաւունի:

Արդէն վերն ասացի, որ Մանուկը 1000 հայ հրացանաւոր առած Իբրահիմ փաշայի հետ պարտից գէմ կրկուուէր Ալաշ-կերտի մէջ:

Աւստի այդ ծրարը առիթ տուաւ Հասան-խանին իւր վրէժը լուծել նորանից: Յետ ուղարկեց զայնի Բայազիտ Բահլուէ փաշային, որը բուռն զօրութեամբ բերել տալով յայտնի իւր, նորա ներսէս սրբազանին և այլն գրած ծրարը բացեց, ընթերցաւ բարձրաձայն իբր յանցանք վնասու, ապա նետեց զայն վառուոդ հնոցին մէջ, մինչ այրեցաւ մոխիր դարձաւ: Ինքն աներևոյթ զօրութենէ ըմբռնեալ կարմրեցաւ. կրակ դարձաւ, մի քանի վայրկեան դանդաղելով գինովի պէս, հանեց ի դուռս իւր բերանից յետագայ մահացու վճիռը — դահիճ, դահիճք, վրայ հասէք, և վերջ տուէք դորա վնասաբեր կենաց: Եթէ փոքր միւս ևս մնայ կենդանի, գուցէ մեր կորստեան ևս պատճառ լինի:

Մանուկը արդէն զինուորներով և դահիճներով շրջապատեալ էր, յայնժամ ոչինչ կարող էր առնել, բացի այն՝ որ ինքն իրան պարտակառ համարեց, ձեռներն յերկինս առ Աստուած կառկառելով ասաց, «Հայր քու սիրոյդ և ազգիս, ոչ որի համար այսօր այստեղ կը զոհուիմ: Հոգիս յօժար է, արդ ընդունէ դիս ի Քուսկ արքայութեան ի գունդս մարտիրոսաց»: Դահիճք վաղեցին ի վերայ, բռնեցին զայն, կամաւ գլուխն խոհարհեց, օճառուած պարանը պարանոցն անցուցին, ձգեցին ի վեր և խեղդամահ չըրին:

Մի քանի օր նորա գիակը ձգեցին այնտեղի տես ամենեցուն, որից յետոյ մահացելոյն ազգականք գալով բարձեալ տարան, թաղեցին զայն Արծափայ գերեզմանատան մէջ, իր նախահարց շիրմաց քով:

Նամակը այրուեցաւ, ձեռք չկարողացանք բերել ոչ ևս նորա պատճէնը, սակայն ունկնդրաց ոմանց բերանացի աւանդութիւնից տեղեկացանք, որ յետագայ բովանդակութիւնն է պարունակած եղբոր:

Գերապատիւ ներսէս Եպիսկոպոս Քաջարի Սրբազան Հայր. Լսելով որ Ձերդ Սրբազնութիւն տեղւոյդ ժողովրդեան մէջէն

աշխոյժ և ազգեցիկ երկոտասարդներ զինուորագրած լինելով՝ այնոքիւք ճնշուած հօտիդ ազատման համար, կօգնէք ռուս զօրապետաց պատերազմելով խաչին թշնամեաց դէմ:

Սրբազան Տէր, խնդրեմ տեսցէք նոցա ևս մեր ժողովուրդն ալ անտանելի նեղութիւնից փրկելու աղաքաւ եթէ հնար ինչ իցէ յառաջ խաղացուցէք Ձեր բանակն անդր ի Բայազիտ: Ունիմ ընդ ինեւ կարգուած հազարէն աւելի կորիճ հայ զինուորք մեր սահմանը հասնելուն պէս մարտակից լինիմ ընդ Ձեզ, որով սխալ շատ դիւրին է յառաջ ևս երթալ զի ես գիտեմ իմիններս և Ձեր քաջագործութիւնքը:

Յորմէ յետոյ պարսկիք յաղթուեցան, ռուսք տիրեցին, նոցա բազում տեղեացի, հաշտութիւնը կայացաւ: Այս պատճառաւ Մանուկ Բանէեան, ներսէսը ողջ է. իջմիածին շատ գաւառներով ազատեց պարսից բռնութեան լուծէն, իւր շուրջը գումարեալ բազմակոյտ ժողովուրդ մը ունենալու համար, նա չմոռացաւ Ատրպատականի հայոցն ևս:

1828-ին ռուս—պարսկական կնքուած դաշնագրութեան տրամադրութեամբ երկուստեք գաղթականութեան թոյլտուութիւն եղած լինելով՝ սնդեբան Ստեփաննոս եպիսկոպոս, Կեոտրացի Բարսեղ եպիսկոպոս, իւր օրհնութեան ս. կոնդակով ռուս զօրակց ի Կորդրիքս, Կորճեայտ, Յաղբակ, Սալմաստ ի Հեր և Զարեանդ գաւառաց ոչ—մահմետական բնակչաց փոխագրել տալ ռուսին թողուած տեղերը՝ յերևան, ի Նախիջևան և ի Սիւնիս:

Նոքա մի ամբողջ տարի իրենց պաշտօնը շարունակեցին, սնտի յոյսեր նոցա յառաջ դնելով՝ պարսից հայաբնակ գաւառները թողին թափուր ի բնակչաց, մնալով գէթ սակաւ ինչ անոտ և անձեռ տներ: Իսկ գաղթեալք գնացին ոմանք կամաւ և ոմանք ահամայ իրանց բազմամեայ շինած տուէն ու տեղ, այգիք և անդաստանք թողլով կարի յաւէտ տոչորելով նոցա սրտեր, սակայն դայս առնէին ներսէս սրբազանի պատուիրակների ձայնին լսելով կամ պարսից հարստահարութիւնից զղրուած գողով:

Բ.

—Ոչ դք վնասի, բայց եթէ յիւրմէ— Այն ժամանակ մինչ ներսէս եպիսկոպոս ինքն իր մէջ կը հրճուեր, տեսնելով իրեն մօտիկ, իր բռն հայրենեաց ծոցը՝ ծուարեալ մի հոծ բազմութիւն հայ տարրեր, որոց բարեկարգութեան համար ոչինչ ջան ու ճիգ չէր խնայիր, միւս կողմէն Կարնեցի Սերովբէ անուն եպիսկոպոս մը դաւաճանութիւն կընկէծէր նորա դէմ, ոյր սակս զրկեցին զինք իւր սիրեցեալ հօտէն՝ տարամբօելով այն նորակազմ փարախէն։ Այսպէս և աստ ի Բագրեւանդ ի բաժնին թրքաց նմա գաղափարակից Գալուստ վարդապետի դործառնութեանց դէմ մեծամեծ խոչընդոտներ կը յարուցանէին Իւլ-Քիլիսէի իրեն թշնամի վարդապետներն։

—Ձին՝ մօտ ձի կապեա կամ աքցան կուգայ կամ կծան— Ինչ որ ասացի վերը թուրք պաշտօնակալ փաշաներու համար, նոյնը պէտք է խորտովանիլ թեմական առաջնորդաց և վանահայրց վերաբերութեամբ։

Բագրեւանդայ առաջնորդ Սահակ եպիսկոպոսի վախճանմամբ, վախճալով Գալուստ վ. որ նրան յաջորդեց, վանապատկան դրամարկըր յանձնեց Աբէլ վարդապետին ի զուգական պահպանութիւն, զի մի գուցէ առաջուայ նման ցաւալի դէպք մը ալ տեղի ունենայ, օր մը բզեշխի կողմէն անգութ օմն գայ առաջնորդարանի բանալիքն յափշտակելով խուզարկէ այնտեղ, գտնէ առ ձեռն դրամը վերցնէ և այնպէս պարապ տեղն կորսուի։ Աբէլ վարդապետ յետոյ ուրանալով իւր համախոհից խորհրդով, կամեցաւ այնու միանգամայն առաջնորդական իշխանութիւնն անտի առնուլ, ուստի չհանեց երեւան այլ ևս։

Այնուհետեւ մատնեցին զնա Բահլուլ փաշային, թէ Գ. առաջնորդը առանց քոյ գիտութեան, առանց քեզ բան մը տալու որպէս իւր նախորդքն միայն Ս. Էջմիածնայ հոգեւոր իշխանութեան հրամանով կարգուեր է վանահայր — առաջնորդ։ Այսպէս նորանից 1000 մարշիլ առնել տուին նմա։

Խիզ չրբին միւսնոյն ժամանակ վանուց շարժական և անշարժ կայքը հաշուել տալ Բահլուլայ՝ առ նախանձօւ Գալուստ

առաջնորդի, ամեն բանից տասանորդ տալով նմա:

Երբ մարդ չար միտք ունենայ զայլս վնասելոյ, կարծես անյաշող և յաջող դէպքեր չեն պակսիր նմա իւր առաջադրեալ նպատակն ի յոնք ածելոյ:

Աստի յետոյ պարսկաստանէն մի ծանր կարաւան գալով Վանքին մերձ ցանուած արտօրէից մէջ թափեց իւր բեռներ, առ որոս ուղարկելով իւր ծառայն Գալուստ վարդապետ ասաց որ այդ տեղէն բառնան, այլ ինչ հեռի դեան չեղած տեղ դնեն. որք մոիկ չտալով բանից նորա, ծեծեցին, և ծառայն գլուխը կոտրած՝ դարձաւ առ տէր իւր: Մեք Գալուստ առաջնորդն իր ընկեր Խաչատուր վարդապետի տարած քաջագործութեան ժամանակէն կրճանչնանք. շուտով ձիաւորեալ նա իւր ընտրեալ զալիրներէն սարկաւազներէն և մշակներէն առած գնաց անոնց այնտեղէն վանելու: Մինչ ճորա զկարաւանն հեռացնել կըջանային և ահա Սիմէօն և Աբէլ վարդապետքն ևս ձիաւորեալ վրայ հասան, ուր սաստիկ կռիւ մը ծագելով պարսիկներէն մին վարդապետաց միոյն հրացանի հարուածէն սպանուեցաւ:

Գալուստ առաջնորդի միտքը իրօք այդ բանի համար մարդասպանութիւն չէր, այլ սակայն իւր թշնամիք այդ արին, որ պէս զի իբրեւ առաջնորդ բանին, պատասխանատուութիւն վերան մնալով՝ կորսուի:

Փութով ամբաստանագիրը սպանուածի եղբօր ... միջոցաւ պարսից արքայորդւոյն Աբաս-միրզայի ատենան հասաւ. որը գրեց Բահլուլ փաշային սպանութիւն գործող վարդապետին կապանօք առ ինքն ի Դաւրէժ ուղարկել: Բայց և այնպէս Պաշազտոյ տէրը միջնորդելով 6000 մարչի առաւ վանքէն տուաւ սատկածին արիւնիւր ապա ազատուեցան, եկան Գալուստ և Աբէլ վարդապետքն, որի համար տարուած էին Բայազիտ:

Այս միջոց Ս. Էջմիածնայ Գիւրտ կոչեցեալ Խնուսցի Յովհաննէս եպիսկոպոս ի հանդէս եկաւ տեղւոյս առաջնորդական իշխանութիւնը ձեռք ձգելու նկատմամբ: Նորա համար նա ինքզինք մի մեծ հարուստ, մի նոր կրեսոս կըձեռացնէր ոմանց առաջ ասելով, շուտով դուք զիս առաջնորդ ընտրեցէք ձեզ, ծովի պէս անհատնելի գանձս կըկտակեմ ձեր վանքին, միայն թէ

այնտեղէն ու երկրէն դուրս գամ: Երկու ամիս անց ինքն իր փոխարէն 1828-ին երեւանայ առման լուրը հնչեց ամեն կողմ, Արարատեան գաղթականք Բագրեւանդէն... նոյեմբեր ամսոյն մէջ վերադարձան իրենց տեղ. ինչպէս և Եփրեմ Սրբազնագոյն կաթողիկոսը Հաղբատայ վանքէն սխալեց իւր արժանի ի Ս. Էջմիածին, որ նոյնպէս պարսից հալածանքէն խոյս տալով՝ ներսէսի խորհրդով կրմնար այնտեղ:

Իսկ երբ Ս. Յովհաննէս վանքէն Ս. Էջմիածնայ միաբանքն հասան այնտեղ, յիշեալ քիւրդ Յովհաննէս եպիսկոպոս իւր ինչ ինչ ապօրինի դործոց համար, ներսէսի առաջարկութեամբ բանադրուելով կաթողիկոսէն աստիճանազուրկ եղաւ:

Անդառնալով իսկ ինչ միջոց ապաշխարելով երբ ներսէս սրբազան ռուսիոյ Յարէն կոչուելով մեկնեցաւ անտի, վերստին Վեհապետեան Յովսէփ վարդապետի միջնորդութեամբ կարգն ընդունելով մտաւ յեկեղեցին:

Վերոգրեալ Արծափեցի Բանէեան Մանուկի նամակը առիթ տուած էր Բաշլու փաշային կասկածելու. նա տկանջի վրայ չէր կարող քննալ՝ բերդաքաղաքը ռուսաց չմտնելու համար. Մանուկը իւրողամահ տուած օրէն ի վեր պաշտօնագրով մը ղեկոյց ուր անկ էր, ռուստի անյապաղ մօտ 3000 զօրք ուղարկուեցաւ ի Բայազիտ. որք տեղակալ փաշայի կարգադրութեամբ չորսական անձ՝ իւրաքանչիւր հայ տանց մէջ տեղ ընդունուեցան, ոյց օրապահիկը տանուտեարք պիտի հոգային ամենայն ծառայութեամբք հանդերձ:

Նոքա 16 ամիս շարունակ մնացին հայ օթեակների մէջ՝ մինչ Յունական խնդրի առթիւ ռուս-թուրքական պատերազմի ծագումը: Անպատուութիւն չմնաց որ չգործադրուեցաւ այն որոշումը մէջ, ուր կրճակէին նոքա: Հացէ ջրէ կտրեցին զանոնք, տեղւոյն ազգապետ աղա Յովսէփը մտնելով այնպէս գնացին:

Այս կրնէին ի սակս քննու ռուսաց, թէ դուք ևս որպէս նոքա քրիստոնեայ էք՝ կօզնէք նոցա:

Երբ 1829-ին պատերազմական դաշտը թնդանօթներ ահադա-
պէս կգողային, ոտքի տակ ընկած գրեթէ բոլոր տաճկաստանի
հայերը ահ ու գողի հազար ու մի կերպ նեղութեանց մէջ կը
տապակէին:

Երբ ռուս զօրքերն Կարուց գիծը դեռ չէին անցել, թող զայնս
Բալուլ փաշան օսմանեան զօրապետաց ոմանց թելադրութեամբ
ի Բայազետոյ 13 անձ ի յերեւելեաց, որոց ծանօթ էր, ձերբակա-
լեց ի Կարին, ուր առանց հարց ու փորձի բանտարկուեցան, զի
մի գուցէ ազատ մնալով՝ ապստամբին և քաղաքը մատնեն ռու-
սաց:

Յամենայն ժամ կառավարութեան ամենահաւատարիմ հա-
յերը, անհաւատարիմ ցոյց տալով՝ բռնակալք ոմանք մէջտեղ
խառնակել կընկրտէին, ուրիշ ոչինչ, ինչպէս գործն ալ ինքնին
փորձով ցոյց պիտի տայ:

Քանզի երբ ռուս զօրքերն օգոստոս ամսոյ մէջ, աւուր քսան
և եօթներորդի Բայազետոյ անառիկ բերդին վրայ արշաւեցին, ի
նոցանէ առաւել իմն շնորհ ունելու նպատակաւ նախ և յա-
ռաջ ինքն Բալուլ փաշան քրդական խառնիճաղանճ բանակն
որպէս և միւս զօրքերն ի փախուստ ստիպեց, զորս ցրուելով
անձնատուր եղաւ, ընդ առաջ գնալով նոցա, սիրով և պա-
տուով ընդունուեցաւ:

Այնուհետեւ Բագրեւանդայ այլ և այլ արիւննուշտ աւազա-
կապետներն՝ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ մի քանի յիսնեակ անո-
պայ անձինքներէ բաղկացեալ հրոսախումբ մը ունենալով կամ
հաւաքելով ընդ ձեռամբք իւրեանց քայլ առ քայլ յառաջնթաց
ռուս-զօրաց առջեւէն հայ գիւղօրայքն կողոպտելով, սպանե-
լով աւեր և ի չիք կըղարձէին, որպէս հրդեհ իմն յառաջ
գնալով:

Ի վերայ այսր ամենայնի տակաւին ինձ մնայ ասել հին Ասիոյ
ծոցը համախմբուած սոյն խաւարասէր սերնդի համար, որ մի
որոշ սկզբունքի և ազգութեան գաղափարի տէր չեն. այլ այ-
սու որպէս հայ ճաշկէլ՝ արհեստի տէր ազգ սովոր են միշտ յաղ-
թողի կողմն անցնել, նա ինչ ազգութեան ևս պատկանի, ձիա-
ւորեալ կըծառայեն կամ լաւ ևս է ասել ակնդէտ կըսպասեն

բարեպատեհ ժամու գայլս կողոպտել, իրենց ընչաքաղցութեան ծարաւը լեցնել:

Ճշմարիտն ասած այդ աւելի դառնագոյն օրերին հայ համայնքի կարող դասի մէջ առաւել ևս անխարդախ, ազգաշէն անհատներ կը գտնուէին, քան թէ հիմա: Արծւոյն զօրքերն յառաջանալով ի Բագրևանդ և յայլուր նոքա հիւրասէր, աղբեցիկ, և կառավարչական տաղանդի տէր անձինք և եթ ի հայս գտան:

Ուստի նոր տիրած գաւառակների կառավարչական ղեկը տեղական հայ մեղքաց յանձնեցին: Բագրևանդայ (նահիէ) գաւառին Տէր Գրիգորեան Գալուստ աղան, Մաղկոտայ գաւառին պայծառ իշխան Ոսկան աղան, Վաղարշակերտու Տիրացունեան Գրիգոր աղան դարձեալ մեղք կամ գաւառապետք անուանեցան:

Մինչ այսպէս ձաւճաւաճէ գեներալը երկրի բարեկարգութեան կարևոր խնդրով կը զբաղէր, մի քանի գիւղականայք հայոց գոյժ ի բերան արեան քրտանց մէջ թաթաւեալ նորա ոստն ինկան—ա՛խ աղա, քու հոգւոյն մեռնինք, Գոգչայու Նաղիխանը, որ Երևանայ առման ժամանակէն ի վեր իւր մի քանի ձիաւորներով փախեր, եկեր կըմնէր Բասենի մէջ, Պասկէի իրեն մօտիկնալու ձէնն լսելով՝ ինչպէս սատանէն իսպէն, էնփէս լէ*) էնի հալածուած էնոր երեսէն, ընցնող իրիկուն եկաւ գիւղ (գայլի) պէս մեր գեղերէն՝ Խաստուրայ, Զլկանուայ և Դաւոյայ ձեռքի հետ զարկեց, առ ու գերի էրեց 40 խօրօտիկ հարս ու աղջիկ, յըմէն (ամենայն) մեր եղած չեղած մալ ու դօլվաթ (ինչք, անասնեղէնք) չքուաւ, կերթէր աճմու (պարսից) մէջ: Մենք լէ (ևս) էտոր համար, էս լուսումնութուն հան-

(*) Եթէ չըսեմ այժմ միւս բառերի և հնչիւնների համար, գոնէ գէթ Բագրևանդայ և Տարօնայ արդի գործածական բարբառի գերանունները, ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ տաճկահայոց այժմեան մատենագրական լեզուի գերանունն ճիշդ տառադարձութիւնը՝ որ ա՛խ է փոխելով կարտասանեն. ինչպէս էնի (անի կամ անիկա), էնոր (անոր), էտոր (ատոր), էնոնք (անոնք), էն (ան կամ այն), էս (աս կամ այս) և այլն և այլն:

քաղաք (շնչասպառ) զմեզի թալեցինք (ձգեցինք) քու ոտք, որ էսոնք: Ի սէր Աստուծոյ, ազատես էն զալըմի (անիրաւ) ճանկէն (բռէն):

Այն ատեն վաղ ընդ փոյթ հայերից, ռուսներից և եզդիներից մի վաշտ հեծելազորաց ի հանդէս եկան գեներալի հրամանով, որը զհետ եղէն աւարառուաց, որոց Մաղկոտան լեռը հասնելով՝ առաջնին առին. սարսափելի ճակատամարտ մը տեղի ունենալով անդ ցիր և ցամ ըրին նոյն Նադի խանի զօրաց, վարեալքն ի գերութիւն և զամենայն ինչս նոցա թափելով ի թշնամեաց, յաղթութեամբ վերադարձան և յանձնեցին յիշեալ գիւղացւոց, ուր իւրաքանչիւր ոք իրն ստանալով՝ իւր տունը գնաց օրհներգ ի բերան:

Սոյն կռուոյ մէջ եղիտիներից հինգ անձինք և եթ սպանուեցան, որք իրենց ազգակցաց հաճութեամբ բարձեալ բերին Ս, Յովհաննու վանուց մերձ, նորա սահմանին մէջ, իբր որբավայր, թաղեցան

Բանդի նոքա ևս ազգաւ քիւրդ են, իոկ կրօնիւք արևորդիք, որք իբր կիսաքրիստոնեայս ձեանան. որոց իշխանական փառքը վաղ ուրեմն վերջինն ևս մոռցնել տալով իրենց՝ կամաւ ինկան մահամտական կրօնի գիրկը:

Ուստի ձաւճաւաձէ Վաղարշակերտէն փոքր ինչ զօրք առնելով հարկ համարեց երթալ ի Բաղնոց, ուր օսմանեան զօրքերէն պաշարելով՝ յետո նահանջեց, բերելով ընդ իւր հայոց քանի ինչ գիւղօրէից բնակիչքն՝ գնաց, բանակեցաւ ի Ղարաքիլիսէ:

Բալու վաշայի երեակայական փառալից յոյսերն ի դերեւելան, շատ չքաշեց, զնա ինքն ևս օսմանեան միւս գերեաց հետ խառնելով՝ քեցիցն ի Տփլիս:

Այն՝ որի հաւը Կալ-Մահմուտ 1635 թվին Պայազոյ ուշագրաւ բերդի պալատը Բագրեւանդայ և Մաղաղիի... թշուառ հայոց ողջ 25 ամեայ անդադար աշխատութեամբն ի գլուխ հանեց: Այն՝ որ իւր ժամանակին տարած ինչ ինչ քաջագործութեանց առթիւ օսմանեան սուլթան Դ. Մուրադէն Դարունեաց բերդի գերիշխանութիւնն առած կուգայ այնտեղ՝ ամայի, անշէն լինելով՝ միայն երեք տուն բնակիչ և մէկ ճերմակ-շուկ

(պայազ—իթ) կը գտնէ, որ քաղաքը շէնցնելով այն օրուանից վերջնոյն անուամբ կը կոչէ Պայազի:

Թ.

Բագրևանդայ Ս. Յովհաննու վանքը ուստի գրաւելուն պէս՝ յիշեալ Քիւրդ Յովհաննէս եպիսկոպոս իր ընդհատած գործին թելը վերստին ձեռք առաւ: Փառասիրութիւն և ագահութիւնը բազում անգամ մարդուս անվայել ընթացից ոտք զարնել կուտայ, ներսէս եպիսկոպոսի բացակայ լինելը, Բահլուլ փաշայի վտարանդիլը, ոչ պակաս ուրախութիւն եղաւ նորա համար, որք երկուստէք իւր ապօրինի գործոց արգելք կուտային:

Ահա այս ամենայն յաջողմունք ծանուցանելով նոյն վանուց միաբան Աբէլ վարդապետին, գրէր ընդ նմին զի յետագայ օրինակօք խնդրեն զինքն առաջնորդ իւրեանց, որ ինքն ուղարկեց նորա, որպէս զի զայնս արտագրելով՝ ոտորագրեն վերջնութեք իւր համախօհիւք հանդերձ և յետ այնորիկ յղեն մին յանուն Վեհ. Կաթուղիկոսի և միւսն սինօգալանաց Սրբոյ Էջմիածնի Արարատեան Մայր Աթոռոյն:

Օրինակ հանաքին կախալիս:

Սրբազնակառար Վեհապետ ամենողորմած Տէր մեր:

Խոնարհաբար համբուրեմք սուրբ գարշապարդ Ձեր և աղաչեմք որդիաբար, յառաջնմէ յայտնի է Տէրութեան Ձեր մեր վանքի կառավարութիւն այժմ շատ պակասեր է և անպայծառացեք յամենայն կողմանէ և պատճառն լաւ չեն նայեք գտանող առաջնորդքն. և մեք տեսնելով սրտներս հովացեր է մեր վանքից, այնպէս և մեր վանքի միաբանքն, նորա համար վանքն խեղճ է մնացեր, ինչպէս հիմա Գալուստ վարդապետն փաշայի հիւրմով նստաւ և մէկ փարայի խէր չարաւ մեր վանքին և մեզ:

Վասնորոյ աղաչեմք մեք ամենեքեան, շնորհես մեր վանքին առաջնորդ գրագիր Յովհաննէս եպիսկոպոսն, որ մեք տեսաք անցեալ տարին և քո սուրբ ազօթիւքն նորա ձեռօք լաւ կու-

պայծառացնեմք վանքն. աւելի քան զառաջինսն և լաւ օգնական կրլինիմք նորա յամէն կողմանիցն. միայն մեր խնդիրն անտես չառնես, որ մեք էլ Ձեր ծառայքն եմք և հոգւոր սրդիք:

Յամի Յեառն 1828 հոկտեմբեր 10

Ալաշկերտ գաւառ.

Աւագ քահանայ տէր Յակովբ Մանկասարու

Յէր Պօղոս Նաւկայ

Յովսէփ ծերունի վարդապետ Ժամօրհնող

Վեքիլ և լուսարար Աբէլ վարդապետ

Ծերունի եղիազար վարդապետ

Յակովբ վարդապետ

տէր Փլան, տէր Փլան.

Ձեր Մեծաւթեան խոնարհ ծառայք

Ռէս Գալուստ Մանկասարու.

Ռէս Ղազար Փլան գիւղի

Ռէս պլավ Քեօլասօրայ Էլն. Էլն.

Օրէնալ Դանոարէն Սէնօրախանայ.

Սրբոյ Աթոռոյն Էջմիածնի Սրբազան Կառավարութեան
Խոնարհաբար խնդիր

Մեք ներքոյ ստորագրողքս և մեր եղբայրքն ինչպէս Սրբազան Կաթողիկոսին գրեցաք և խնդրեցաք, այնպէս Ձեզ տղաչեմք և խնդրեմք, որ խնայէք մեզ և մեր վանքին. և տաք մեզ և մեր վանքին առաջնորդ գրագիր Յովհաննէս եպիսկոպոսն, և մենք չենք կարող եօլայ գնալ Գալուստ վարդապետի հետն, որ փաշայի ձեռօք նստաւ և մէկ փարայի խէր չարաւ մեր վանքին, թող զգարարն: Մեք մեր աչօք տեսաք զՅովհաննէս եպիսկոպոսն, և հաւանեցաք և Ձեր ալօթիւք աւելի քան զառաջինն կու պայծառացնեմք մեր վանքն՝ օգնական լինելով նորա, միայն կաղաչեմք այս մեր խնդիրն կատարէք և մեզ Ձեր որդի համարելով՝ անտես չառնէք:

Ստորագրողքն (իւնիստ անշանկ).

Յ. Գ. Ստեփաննոս հայր Գեղամն գիրն կարդաց և շատ ուրախացաւ, և ասաց թող մանսար գրեն, որ բանն օրինաւոր լի-

նի. և լաւ իմանայք ահա ես աշխարհօրէն գրեցի, որ դու, Յակոբ վարդապետ, սիրեցեալ իմ, այնպէս գրես, ինչպէս գրած է, և չէ հարկաւոր գրել գրաբուռ այս ձեռն լաւ է և չեն իմանալ այստեղն ամենեւին: Ինչպէս գրած եմ, դու էլ այնպէս գրես աշխարհօրէն:

Երկու հատ տողած թապաղայ թուղթ ուղարկեցի, որ երկու մահաւորներն գրես. ի վերայ նոցա և հասցեն չգրես, այնպէս ծալած թող մնայ, տուր տէր Յակովբէին բերէ:

Յովհաննէ՜ եպիսկոպոս.

Մինչ այսպէս Աբէլ վարդապետ Յովհաննէս եպիսկոպոսի ներշնչութեամբ գուն գործէր նորա ցանկութիւնն իրագործել. միւս կողմէն Միմէօն վարդապետ ի միաբանութենէ Ս. Էջմիածնայ Տէր Մարգարեան Դուծաղցի Յակովբ վարդապետի հետ ձեռք ձեռքի տուած՝ նոյնպէս Գալուստ վարդապետի անկման պատճառներ յերկրելով ոչ թէ յիշեալ կրօնաւորը, այլ. այլ եպիսկոպոս ոմն Գրիգոր անուն Բաբաջանեան խնդրէին ի տեղի նորա կացուցանել առաջնորդ:

Իսկ երիցս երանեալ Գալուստ վարդապետը զայս ամենայն տեսանելով՝ անվրդով հոգւով տանէր զլուծն ծանրութեան... բազում անգամ՝ յիշեցուցանելով իւր հակառակորդաց թէ— ես իբրեւ առաջնորդական սրբազան պաշտօն ըստանձնող մի ոմն. իմ խիղճ չի ներիր՝ թոյլ տալ ձեզ, ձեր քմահաճոյից համաձայն գործել, ոյր աղաքաւ ցարդ ղինուորեալ՝ բիւր ազգի բարուրանայ խոչնդոտներ յարուցանէք ընդ յառաջ իմ, որպէս զի այնու կարողանաք պաշտօնազուրկ առնել զիս: Եւք ինչ որ կամիք, զի ճշմարտասիրին ճանապարհը փշոտ է. չեմ աղաչեր զձեզ՝ խնայելով ինձ ազգի և եկեղեցւոյ օգուտը զոհել ձեր կրից և շահուն: Եթէ այսպէս մի օր, մի ամիս ևս սըրբութեամբ կատարած լինիմ պաշտօնս, դարձեալ գոհ եմ, քան անազնիւ միջոցների դիմեմ, երկար ժամանակուայ մը համար:

Ուստի մի օր երբ Աղէքսանդր ճաւճաւաձէ եկաւ վանքն, Միմէօն և Յակոբ արեղաները բողոքեցին նորին մեծութեան թէ Աբէլ վարդապետ Գալուստ առաջնորդի թոյլտուութեամբ Բահ-

լուսլ փաշայի աստ ամբարած 300 սոմար դարին սկսեց է վաճառել և առ իւր խմած օղի և գինւոյ թողած պարաքը, որով կնքելով նա շահմարանի գուռը, խոտաացաւ ըստ խնդրանաց նոցա՝ շնորհել իրենց մի ամբաստանագիր յանուն վեհափառ կաթողիկոսի վասն անհաւատարմութեան առաջնորդի, որով մարթապիին այլ ոմն առաջնորդ բերել ի տեղի նորա:

Միւս օր առաւօտեան Սիմէօն վարդապետ թէև կամեցաւ գնալ ընդ զօրու ի Ղարաքիլիսէ, խոստացեալ գիրն անտի առնելու անձամբ, սակայն պատրաստի ձի չգտնելով՝ չյաջողուեցաւ իրեն. այնուհետև ահ ու գողի առթիւ ևս չիշխեց ընդ հուսկ ուղևորիլ, զի ճանապարհները երկիւղալի դարձեր էին, մէն մի քայլափոխիդ, մի խումբ աւաղակաց կողջունէր, մարդ պէտք է եօթ դիւսանի լինէր, որ կարողանար անոնց մէջէն ճեղքէր, անցնէր, որ այդ էլ կըպակէր իրեն:

Սակայն կեղծաւոր խաբեբային ոչինչ չի պակսիր. Աբէլ վարդապետ թէև ամբաստանուած, այնուամենայնիւ պատեհ առիթը ձեռքէ չփախցրեց, Գնաց մտաւ առաջնորդարանը՝ իբրև հաւատարիմ՝ ոմն ցուցանելով զինքն առ Գալուստ վարդապետ, խնդրեց ի նմանէ որ զինքն ևս ուղարկէ ի Ղարաքիլիսէ, ուր թերևս կարողանայ հուր բարկութեան գեներալին շիջուցանել, նորա ներողամտութեան արժանանալով:

Այսպէս լաւահառաջ բազում ինչ կեղծ ու պատիր զրուցատրութեամբք հրաման ստանալով նորին գերապատուութիւնից գնաց, ոչ թէ ինչպէս առաց ի Ղարաքիլիսէ, այլ ի Մանկասար գիւղ առ Յակովբ վարդապետ տլոտ մականուանեալն և տէր Յակովբ որք վանապատկան պտղին հաւաքելու գնացած էին անդ: Մանրամասնաբար պատմելով նոցա եղելութիւնը՝ մնաց տեղւոյն մելիք Գալուստի մօտ, նորա միջոցաւ նախապէս պատրաստեալ հանրագրերը ստորագրել և մատնահարել տալ ժողովրդեան միջէն քահանայից ոմանց և իշխանաց. վաղվաղակի նուիրակ Յակովբ վարդապետ ուղարկելով ի Ղարաքիլիսէ, ուր ի ժամուն մտանելով նա առ մելիք միրզայ Բազէօսն, որին Գալուստ վարդապետի կեղծ հրաժարականը մի և նոյն ժամանակ գրել տալով՝ մատոյց գեներալին, որը, իբր միաբանութիւնից

յղուած հերկայացուցիչ հոյն արեղային շնորհներ, Սիմէօն վարդապետի կուսակցութեան խոստացեալ գիրը:

Այսպէս թէ այնպէս նոքա նախ կաշառելով զմիւրք քարտուղար Թադէոսն՝ յաջողեցաւ այնու խաբել զհոյն զօրապետն և և զոմանս յաղագոյնոց անտի. ի նոցանէ պէտք եղեալ գրերն և ստորագրութիւնքը առնելով՝ զկնի աւուրց ինչ վերադարձան ի վանք: Ուր դարձեալ Աբէլ վարդապետն սկսաւ զինքն թաքուցանել խաբեբայական ձեերի տակ:

Այս եղաւ նորա պատասխանն առ Գալուստ առաջնորդն — ախ, հայր սուրբ, այսքան դժուար ճանապարհորդութեանս միջոցին՝ ուրիշ ոչինչ կարողացայ առնել, բացի այն, որ տեղեկացայ Ա. ճաւճաւաձէ գեներալը յանուն վեհ. կաթողիկոսի ընդդէմ մեր մի գիր է շնորհած տէր Յակովբին, Սիմէօն և Յակովբ վարդապետաց անտեղի ամբաստանութիւնք պարունակող ուստի թոյլ տուր ինձ ևս ընդ տէր Յակովբին երթալ անդ, գուցէ ուր հարկն է դիմելով՝ ազատել զմեզ մօտալուտ վտանգից:

Սակայն Սիմէօն վարդապետ այլ ևս չկարողանալով հանդուրժել շողպորթի ըրածներուն, Պաշաւունի Պետրոս աղայի միջոցաւ ծանոյց նորա չար գիտաւորութիւնն և առած գրի բովանդակութիւնը Գալուստ առաջնորդին, որուն ինքն հաւատարի աղբիւրէ իրազէկ եղած էր:

Գալուստ առաջնորդ Աբէլ վարդապետի գաղտնի լարուած մեքենայութիւններէց զզուելով՝ ի սուրբ Գեղարդն ուխտի գնաց յիշեալ Պետրոս աղայի ուղեկցութեամբ Աբէլ և տէր Յակովբն տանելով իրենց հետ ի Պայազիտ, վասն զի ըստ խնդրանաց Ա. ճաւճաւաձէ գեներալի ի սակս ժանտախտի ծեր ըսուած Սահակ եպիսկոպոս յիշմիածնէն կաթողիկոսի թոյլտուութեամբ սուրբ Գեղարդը բերած էր անդ: Այնտեղ էր նաև ի միաբանութենէ Ս. Էջմիածնի Կեսարացի Բարսեղ եպիսկոպոսը:

Գալուստ առաջնորդ յիշեալ սրբազան հարց և յայտնեց Աբէլի գաւազդութիւնը, իսկ նա ուրացաւ, երդուելով յամենասուրբ Երրորդութիւն և ի սուրբ Գեղարդն, սաստիկ նզովե-

լով զանձն իւր հաւատացուց թէ այժմ ինչ որ Գալուստ առաջնորդ կրնօսի իմ վրայով իւր հակառակորդները սխալ են հասկացրեր իրեն, եթէ ի Ս. Էջմիածին երթալու հրաման խնդրեցի, այն պատճառաւ որ Սիմէօն և Յակովբ վարդապետաց մեր վրայ բարդած զրպարտութիւնքն երևան հանեմ:

Քննութիւնից իբր անպարտ դուրս գալով 300 ղուռուշ ալ Գալուստ առաջնորդից դուրս համար ճանապարհածախք ընդունելով Յակովբ քահանայի հետ գնաց ի Ս. Էջմիածին, ուր հանրագրերը մատուցանելով առ որս անկ էր, չարայար բողոքեցին ըստ նմին օրինակի Գալուստ և Սիմէօն վարդապետաց վրայ, խնդրելով իւրեանց առաջնորդ նոյն քիւրդ Յովհաննէս եպիսկոպոսը:

Սակայն Սիւնհոգոսական կառավարութիւն՝ իւր անդամ գեր. Մանուէլ վարդապետի առաջարկութեամբ, տակաւին նա (Յ. Ե.) ընդ ապաշխարանօք վեհ. կաթողիկոսի և ներսէս սրբազանի գոլով՝ բեկանեց նորա ընտրութիւնը:

Յայնժամ Գալուստ առաջնորդը պաշտօնանկ ընելով՝ յանձնեցին զայն Գեղարդաբեր Սահակ եպիսկոպոսին, որն որ Աբէլ վարդապետի վերադարձին հետն առած ի Պայազոյ յաղթանակաւ եկաւ վանքը: Սեն եկաւ, տարաւ զԳալուստ վարդապետ. զնա իսկոյն առաջնորդարանէն արտաքսելով՝ ուրիշ անդարդ սենեակ մը տարին, բանտարկեցին. հրամայելով իրեն 8 օր առանց փիլոնի արտաքոյ եկեղեցւոյ, 40 օր ևս ի մէջ եկեղեցւոյ ընդ հասարակ ժողովրդեանն ապաշխարել, զոր անթերի կատարեց ըստ կամաց նոցա:

Նորեկ առաջնորդ Սահակ եպիսկոպոս Աբէլ և Յովհաննէս վարդապետները իրեն գործակալ կամ վէքիլ կարգելով իբր մին ի դիմաց մայր Աթոռոյն և զմիւսն ի վանացս, բոլոր շարժական և անշարժ կայքը հաշուի առաւ մինչև ակնկալ կապերտը, այնու ամենայնիւ ոչ իւրիք գտաւ մեղաւոր, կերած կամ մսխած յուժպէտս: Սակայն ինչ արած երկինքէն եկածը՝ գետինը պիտի տանէ, քանզի ըսուած է մինչև որ տանուտէրը չբռնեն, չեն կրնար տուհը աւարի տալ:

Նմանապէս անտի բաժնած Սիմէօն վարդապետն ալ կոմեցան

բռնել, աքսորել, բայց նո շուտ վախենալով՝ շունչն ի Ղարա-
քիլիսէ Ա. ձաւճաւաձէ գեներալի քովն առաւ, որն որ զայն
սեսած օրէն նորա արժանիքն ու ծառայութիւնքը գնահատած
լինելով՝ ասպնջական եղաւ իրեն:

Գեներալն մի քանի օրէ վերջ գնալով ի Ս. Էջմիածին, տարաւ
ընդ իւր և զնոյն աբեղայն: Ուր ներկայանալով նա վեհ. կա-
թօղիկոսին և Ս. Սինօգին բացատրեց վանուց մէջ վարագուրի
ներքեւ միաբանաց ոմանց ի գործ դրած զեղծմանց ախուր յի-
շատակներ, որով արդարութիւնն մերկապարանոց ի հանդէս
գալով՝ պարտաւորեցաւ ստութեան՝ Աբէլի կողմն:

Վասն որոյ ըստ խնդրանաց Սիմէօն վարդապետի գրեցաւ ի
Սինոգական կառավարութենէ, առ ժամայ առաջնորդական
պաշտօնիւ յղուած յԻւջ-Քիլիսէ վանքն Սահակ եպիսկոպոսին
փութով վեր առնուլ ընդ իւր զԳալուստ և զԱբէլ վարդա-
պետսն իւրայնովքն հանդերձ և գալ ի Ս. Էջմիածին:

Բայց նախ քան զայս տնօրէնութիւն, Սահակ եպիսկոպոսը
նախ քան ընդունել պաշտօնագրոյն՝ ալէճուփ վանուց կառա-
վարչական ղեկը յանձնաձ լինելով Աբէլ վարդապետին, իւր
օժիտ երջանկայիշատակ Խաչատուր վարդապետի ձին, 500 դա-
հեկան, 1 արծաթեայ բաժուկ, 1 արծաթեայ տուփ, 4 կանգուն
կարմիր աղլաս, 4 մնացու կով, 8 ստերճ մաքի, 8 քոռ (սոմար)
ցորեան, 1 տիկ պանիր, 1 տիկ իւղ, 1 բեռ հաճար առու, Ար-
ծափ աւան հասած օրը՝ Սինոգի հրամանագիրն ընդունեց, ուս-
տի այլ և ո յետ չդառնալով՝ սակս միւս վարդապետացն առաք-
ման, ինքն միայն գնաց ի Ս. Էջմիածին:

Մայր Հայաստանի հարազատ զաւակաց հետ կարծես թշնա-
մութիւն, գան ու զրպարաութիւն, սուրն ու մահր կըծլի,
ծաղկի փշալից տերեւներ արձակելով՝ յառաջ անդր կընթանան
նոցա հետ մրցելու, ուստի ճշմարտին և բարւոյն յաղթանակն
առած փորձութեան բովէն դուրս կուգան նորա—առաքինու-
թեան և առաքելութեան քաջ զինուորներն—քան զոսկի զը-
տեալ թողնելով նոցա, ամբարիշտ հակառակորդաց, գերագոյն
էակին վերջին անխուսափելի դատավճիռը:

—Դու ուղիղ գնայ, ծուռը իր պատիժը կըգտնէ—մեծանանց

խօսք է, ճար չկայ: Քալուստ վարդապետ աղգի և եկեղեցւոյ շինութեան համար պարսից պաղ ու խիստ ձեռքերէն կրած յաղգի աղգի տանջանացն, ծանր համարեց իրեն, իւր պաշտօնակից սուրբ հարց շահատակութեան արշաւանքը: Նկատելով, որ ինքն արգէն բանդարկեալ անարգ վիճակի ենթակայացած, Սիմէօն վարդապետ հեռացած անտի, հետեւաբար վանքի կործանումը մերձ է, հոգւոց հանեց, ձեռն ի ծնօտի դրած, զինչ նոր մանուկ լար և արտասուէր:

Յաւօք սրտի կսպասէր ելքին, մինչև որ Սիմէօն վարդապետ յէջմիածին յատենի հոգեւոր իշխանութեան դատը վաստկեց, մինչև որ ինքն իւր հակառակորդ կուսակցաց փոխադարձ պատժուիլը յուզելով՝ նոյն փափուկ և անձուկ միջոցին, նոցա յանցանաց ներում խնդրեց, որով նոքա անպատիժ մնացին դարձեալ ի վանս Ս. Յովհաննու:

Այդ խառնաշփոթ օրերուն մէջն էր գողցեա որ տակաւին ոկսուած պատերազմը մեծ դեր կըխաղար ծայրագոյն Արեւելից մէջ, Մայր Աթոռոյն միաբաններէն ոմանք, մեզնից անծանօթ իրաց համար, գրած էին առ վսեմաշուք Պասկելին, յորոց մին էր ինքն քիւրդ Յովհաննէս եպիսկոպոսն, որ ապտ իւր գիրը գաղտնի իր համակիր ընկերներէն նենգութեամբ ճանապարհից յետ բերել տուած էր, որ պատճառ դարձաւ իրեն վերստին եպիսկոպոսական աստիճանին բարձրանալու և թէ Ս. Յովհաննու վանուց վանահայրութիւն և իւր վիճակի առաջնորդութիւն ձեռք ձգելու:

Քանզի Պասկելին նոյն գրերի մասին գրած էր Վեհ. կաթողիկոսին, առանց գրողաց անուանքն յիշելու յայնմ. վասն որոյ Ասպետ Յովսէփ վարդապետ ի կողմանէ կաթողիկոսի, գիտնալով նորա յեղյեղուկ միտքը, նոցա անուանքն իմանալու համար՝ կոչեց զնա Յովհաննէս եպիսկոպոս և հարցուց նմա երգմամբ որ եթէ նոյն գրողաց անուանքն յայտնէ՝ կրկին եպիսկոպոսական պտուիւն վեր առած առաջնորդական պաշտօնիւ կուղարկուի յԵւջ-քիլիսէ, որով իսկոյն և եթ մի առ մի յայտնելով զմիտս և զանուանս նոցա, որք էին Զաքարիաս, Ղուկաս և Աբրահամ, ուստի Ասպետ Յովսէփ վարդապետի խոստմունքն կա-

տարուելով ի 1829 ի մուտն յունվարի, առաջին օրն նոր տա-
րւոյ՝ նոր առաջնորդն Սիմէօն վարդապետի հետ ուղեկցելով
ժամանեց յԻւջ-քիլիսէ:

(Ըարունակելի)

Պ. Յ. ՄԱՌՐԱՏԵԱՆՏ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԾԵԾԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ *)

(Նարունակութիւն և վերջ):

Մենք գտնը վճռական պատասխանի. Պէ՞տք է ծեծը, թէ չէ:
Այս հարցմունքը շատ անգամ ենք լսել, և միշտ շփոթուել ենք
պատասխանելու: Ի՞նչ կասէր բժիշկը, եթէ մի անձանօն հիւանդ
մօտենար և նորան թմրեցնէր այս հարցմունքով. Արդեօք խմբմ

(*) Կարևոր ենք համարում այս տեղ նշանակել առաւել այն վրիպակնե-
րը, որոնց պատճառով որ անցեալ տարակում մտքի շփոթութիւններ են
առաջ եկել:

Եր. թող. պէտք է կարդայ	158 26	Կար' կինը.
154 3 ուսուցիչ	159 18	Herr B...
155 13 (աւելացնել) պատմու-	160 17	ուր
թիւնից իսկ յայտնի է,	,	20 բանը չը հասնի
թէ ազգերը ծայրայեղ մո-	,	ՄՁ4 եր
լութիւններից յետոյ՝ ծայ-	161 8	Այսպէս
րայեղ սուտ ճգնաւորու-	,	24 (նամակագրողի խօսքերը
թիւն են սկսել.		չակերտների մէջ նշանա-
,	14	(նոր տող) Բայց
157 7 նոցանից		կել. նոյնպէս և միւս կը-
,	30	արդիւնք
158 21 պիտի պատճառէ	163 28	կերպով միշտ կըկոչուի
,	25	ուր աւելի